

Посібник

Як громаді відкрити
інформаційний пункт підприємця

Зміст

Вступ	3
1. Модель створення ІПП	4
2. Покрокова інструкція	7
• Крок 1. Оцінити передумови створення ІПП у громаді	7
• Крок 2. Розпорядчі документи про утворення та роботу ІПП. Посібник консультанта ІПП	8
• Крок 3. Облаштування місця роботи консультанта ІПП	10
• Крок 4. Підготовка Інформаційного пакету ІПП	11
• Крок 5. Інформаційна підтримка роботи ІПП	22
• Крок 6. Критерії оцінки роботи ІПП	23
3. Контакти пілотних ІПП	26

Вступ

Цей посібник, підготовлений Офісом розвитку малого та середнього підприємництва (SMEDO) при Мінекономіки, може стати у пригоді громадам, які бажають створити додаткові стимули для розвитку підприємництва на своїх територіях, передусім, через:

- підвищення обізнаності підприємців про вимоги та порядок реєстрації і ведення бізнесу;
- залучення фінансування чи розвиток навичок у межах програм підтримки малого та середнього підприємництва (МСП);
- розширення ринку збуту виробленої продукції через участь у публічних закупівлях чи вихід на експорт;
- доступ до інших установ та організацій розвитку підприємництва, де можна отримати фахові консультації з питань, які цікавлять підприємця.

Посібник містить покрокову інструкцію зі створення базової моделі Інформаційного пункту підприємця (ІПП) на базі Центру надання адміністративних послуг (ЦНАП), розроблену SMEDO із врахуванням досвіду реалізації відповідного пілотного проєкту у 12 громадах чотирьох регіонів України протягом 2019–2020 років за підтримки проєкту FORBIZ, Мінекономіки спільно з місцевою та регіональною владою.

Учасники пілоту:

- Запорізька область: м. Запоріжжя, м. Мелітополь, смт Веселе;
- Тернопільська область: с. Великі Гаї, с. Байківці, м. Шумськ;
- Черкаська область: м. Золотоноша, м. Шпола, с. Білозір'я;
- Чернігівська область: м. Чернігів, м. Ніжин, смт Козелець.

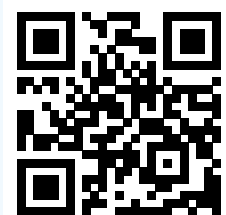
ІПП може стати дієвим інструментом громади в реалізації місцевої стратегії розвитку підприємництва із врахуванням економічного профілю громади та точкою взаємодії місцевої влади із підприємцями своєї громади. Налаштування роботи та ефективність ІПП буде прямо залежати від якісного стратегічного планування розвитку МСП на території відповідної громади, наявності мінімальних фінансових ресурсів для реалізації ключових заходів та кадрового забезпечення відповідної роботи.

Корисно знати

Більше про місцевий економічний розвиток, стратегічне планування розвитку підприємництва, поради зі створення ЦНАП — у бібліотеці: decentralization.gov.ua

Відкриті дані органів влади, установ та організацій, а також органів місцевого самоврядування:
data.gov.ua

Завантажити Рекомендації щодо планування розвитку МСП на рівні регіонів та територіальних громад cutt.ly/Nb1izy5

1. Модель створення ІПП

Що має робити ІПП у громаді?

Надавати безкоштовні інформаційні та консультаційні послуги про:

- дотримання регуляторних процедур (реєстрація бізнесу, дозволи та ліцензії тощо);
- доступ до наявних державних або міжнародних програм підтримки МСП;
- можливості підтримки від інших державних органів, установ та організацій;
- неурядові організації розвитку підприємництва, де можна отримати фахову консультаційну або навчальну підтримку.

Детальніше у розділі **Інформаційний пакет ІПП**.

Окрім того, особистий прийом та живе спілкування між консультантом ІПП та підприємцем працюватиме на імідж громади серед підприємців та допомагатиме підвищити довіру у людей до влади. Тому важливо довірити цю роботу людині, яка має хист та вміння відкритого спілкування з людьми, буде готова цікавитися їхніми потребами та проблемами, докладатиме зусиль до їх вирішення в межах своїх можливостей.

На яку цільову аудиторію розраховано ІПП?

- ▶ Переважно мікробізнес та потенційні підприємці

мікробізнес — кількість працівників за календарний рік < 10 осіб та річний дохід < 2 млн євро

Ким і де утворюються?

Громадами при Центрах надання адміністративних послуг (ЦНАП) або інших структурних підрозділах органів місцевого самоврядування, відповідальних за розвиток підприємництва. ІПП розміщуються на території ЦНАП.

Чому ЦНАП?

ЦНАП — це типова та поширена точка контакту із жителями громади з питань отримання державних (адміністративних) послуг.

Сучасний формат ЦНАП — це зручне та комфортне місце для перебування та спілкування відвідувача з працівниками ЦНАП та інших органів і установ.

В Україні функціонує понад 800 ЦНАП (станом на початок 2021 року), а у планах — збільшення цієї цифри до 1400 ЦНАП.

На забезпечення роботи ЦНАП спрямовано кілька джерел фінансування, зокрема:

- субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на розвиток мережі ЦНАП;
- субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій;
- Державний фонд регіонального розвитку.

Більше деталей на сайті Міністерства та Комітету цифрової трансформації України: thedigital.gov.ua/cnap

Отже, маючи можливість облаштувати комфортний простір прийому людей та забезпечити базову підготовку персоналу, надання інформаційної підтримки ІПП підприємцям можна поєднувати із безпосереднім отриманням окремих державних послуг, що заощаджуватиме та скорочуватиме час підприємця на контакт із державою.

Хто може бути працівником (консультантом) ІПП?

На розсуд громади, консультантом ІПП може бути:

- державний реєстратор;
- адміністратор ЦНАП;
- працівник структурного підрозділу з питань економічного розвитку чи розвитку підприємництва;
- консультант комунального підприємства чи установи (Агенція місцевого економічного розвитку).

Наведений перелік базується на варіантах, які були перевірені в межах пілотного проєкту, де функціонал консультантів ІПП було переважно покладено на державних реєстраторів та адміністраторів ЦНАП. Натомість, високу ефективність також продемонстрував ІПП Мелітопольської громади, де консультантом ІПП був працівник Агенції розвитку Мелітополя.

Кількість консультантів ІПП та їхній графік роботи визначається з огляду на розмір громади та інтенсивність звернень. Графік роботи ІПП та контакти консультанта ІПП мають бути у загальному доступі відвідувачів ЦНАП.

ІПП варто розглядати як первинну ланку винятково безкоштовної інформаційної та консультаційної підтримки бізнесу з питань, які переважно стосуються взаємовідносин підприємця та держави. Із цієї ж причини практика організації тематичних заходів для підприємців за участі представників різних державних органів, служб та інспекцій має попит серед підприємців та може бути інтегрована у функціонал та завдання роботи ІПП. **ІПП не повинен створювати конкуренції з недержавними організаціями розвитку підприємництва та фаховими консультантами.** Далі наводимо порівняння моделі ІПП з іншими поширеними формами організацій підтримки бізнесу.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПУНКТ ПІДПРИЄМЦЯ (ІПП)	ЦЕНТР ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ БІЗНЕСУ (ЦІПБ)
Короткий опис	
<p>ІПП розглядаються як частина державної інфраструктури підтримки МСП на місцевому рівні.</p> <p>Утворюються в межах структурних підрозділів чи організацій, утворених громадою. Надають безкоштовні інформаційні послуги відповідно до стандартизованого інформаційного пакету, який має доповнюватися інформацією локального рівня (місцеві податки, програми підтримки тощо). Модель ставить за мету утворення національної мережі ІПП переважно на рівні районних центрів та громад.</p>	<p>ЦІПБ розглядаються як частина недержавної інфраструктури підтримки МСП на регіональному рівні.</p> <p>Утворюються в межах неурядових організацій розвитку підприємництва. Надають платні та безоплатні (за рахунок донорських чи бюджетних коштів) інформаційні, консультаційні та навчально-освітні послуги МСП. Модель ставить за мету утворення національної мережі переважно на рівні міст обласного значення.</p>
Переважна цільова аудиторія	
<p>За розміром:</p> <ul style="list-style-type: none"> • мікро- та малий бізнес; <p>За строком діяльності:</p> <ul style="list-style-type: none"> • потенційний та новоутворений бізнес, а також діючий бізнес; <p>Можлива специфіка за іншими ознаками:</p> <ul style="list-style-type: none"> • бізнес, що працює переважно на території міста чи громади. 	<p>За розміром:</p> <ul style="list-style-type: none"> • мікро-, малий та середній бізнес; <p>За строком діяльності:</p> <ul style="list-style-type: none"> • діючий бізнес; <p>Можлива специфіка за іншими ознаками:</p> <ul style="list-style-type: none"> • бізнес, орієнтований на розвиток на національному рівні та експорт.
Приклади послуг	
<p>Інформаційні послуги про:</p> <ul style="list-style-type: none"> • бюджетні та донорські програми підтримки; • реєстрація та регулювання бізнесу; • базові питання оподаткування та переспрямування до державних організацій з питань публічних закупівель, інтелектуальної власності тощо; • переспрямування до недержавних організацій підтримки бізнесу. 	<p>Інформаційні послуги про:</p> <ul style="list-style-type: none"> • бюджетні та донорські програми підтримки; <p>Консультації про:</p> <ul style="list-style-type: none"> • різні аспекти ведення та розвитку бізнесу (маркетинг, продажі, логістика, сертифікація, електронна комерція, вихід на зовнішні ринки тощо); • пошук бізнес-партнерів, допомога у розвитку ланцюжків вартості та поставок. <p>Навчально-освітні заходи (відповідно до сформованого запиту).</p>
Місце та спосіб надання послуг	
<p>Хто надає послуги:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Працівник(-ки) відповідного структурного підрозділу (адміністратор, реєстратор тощо) або організації (консультант) громади. Функції поєднуються із іншими посадовими обов'язками працівника залежно від займаної посади. 	<p>Хто надає послуги:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Менеджери відповідного Центру та залучені бізнес-консультанти. Функції менеджерів поєднуються з іншими операційними завданнями в материнських організаціях
<p>Де надаються послуги:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Спеціально облаштоване та візуально виокремлене (брендоване) робоче місце чи кабінет переважно на території ЦНАП відповідної громади. Прийом здійснюється за встановленим графіком безпосередньо у ЦНАП чи дистанційно (на період карантину) — електронною поштою. 	<p>Де надаються послуги:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Спеціально облаштоване та візуально виокремлене (брендоване) робоче місце чи кабінет у приміщенні відповідного Центру. Взаємодія ЦІПБ з підприємцями — в межах організованих заходів, також здійснюється регулярний прийом за місцем розташування ЦІПБ.
Інформаційний ресурс	
<p>sme.gov.ua/ssp окремі інформаційні ресурси наразі відсутні</p>	<p>bisc.org.ua facebook.com/bisc.network</p>

2. Покрокова інструкція

Крок 1. Оцінити передумови створення ІПП у громаді

До бажаних передумов утворення ІПП можна віднести наявність:

- **Місцевої стратегії чи програми розвитку підприємництва** з чітко визначеними цілями та пріоритетними напрямками розвитку

Громада має добре розуміти, які бізнеси та у яких сферах їй потрібні, щоб відповідно скеровувати підприємців та тих, хто лише планує відкрити власну справу, підбирати відповідні державні чи донорські програми, формувати каталог локалізованих бізнес-кейсів (див. далі Інформаційний пакет ІПП).

- **Фінансового забезпечення на реалізацію заходів підтримки бізнесу**

Бажано, щоб у місцевому бюджеті були закладені кошти на реалізацію базових заходів підтримки підприємництва відповідно до прийнятої місцевої стратегії чи програми. Наявність мінімального бюджету забезпечить громаді можливість ефективніше брати участь у регіональних, державних та донорських програмах, які часто містять вимогу про обов'язкове співфінансування громадою відповідних ініціатив.

- **Комфортного приміщення**

Попри те, що рекомендована модель передбачає відкриття ІПП у приміщенні ЦНАПу, відкриття якого вже потребує дотримання низки вимог з точки зору прийому та перебування людей, за відсутності ЦНАПу, ІПП може бути відкритий на майданчику іншої організації за умови її згоди на таку співпрацю.

- **Кадрового потенціалу**

Визначаючи кандидатуру для роботи консультантом ІПП, рекомендуємо брати до уваги наявність у претендента вищої юридичної чи економічної освіти та досвід безпосередньої роботи із підприємцями, наприклад, з питань реєстрації бізнесу, адміністрування податків тощо. Вище ми навели перелік посад, які можна поєднати із завданнями консультанта ІПП.

- **Інституційної взаємодії**

Оскільки базова модель утворення ІПП передбачає можливість його утворення громадою самостійно, важливо налагодити прямий контакт із ключовими державними службами та інспекціями, які прямо взаємодіють із бізнесом: державні податкові інспекції, територіальні органи держпраці, служби зайнятості тощо. Для забезпечення участі зазначених інституцій у спільних навчальних та інформаційних заходах існує практика підписання відповідних меморандумів про співпрацю між громадою та відповідним територіальним органом. Рекомендуємо також налагодити контакт зі структурним підрозділом обласної дер-

жавної адміністрації, який відповідає за питання розвитку економіки та підприємництва у регіоні.

- **Діалогового майданчику**

Керівництву громади рекомендується проводити регулярні зустрічі з місцевими підприємцями (зокрема, онлайн у період дії карантинних обмежень) для обговорення їхніх нагальних проблем та потреб. Важливо, щоб консультант ІПП міг брати участь у таких зборах, що допомагатиме йому ефективніше виконувати свою роботу. Регулярність та формат таких зборів буде залежати від розміру громади, кількості підприємців, наявності організацій та бізнес-об'єднань, які можуть представляти інтереси бізнесу у відносинах із місцевою владою. В Україні діє низка проєктів міжнародної технічної допомоги, які готові допомогти громаді, що виявила бажання, організувати сучасні формати діалогу та залучення бізнесу до формування місцевої політики розвитку (див. далі Інформаційний пакет ІПП — Проєкти та програми, які фінансуються в межах проєктів міжнародної технічної допомоги).

У межах пілотного проєкту та оцінки готовності громади до відкриття ІПП, до уваги брали також такі чинники, як: наявність даних про земельні ділянки громади у публічній кадастровій карті, наявність ухваленої містобудівної документації та відомості про ставки місцевих податків та зборів, перелік об'єктів комунальної власності.

Крок 2. Розпорядчі документи про утворення та роботу ІПП. Посібник консультанта ІПП.

Утворення ІПП на території ЦНАПу не потребує окремих розпорядчих документів, окрім зазначення про окремий простір під ІПП (надання інформаційних та консультаційних послуг бізнесу) у рішенні громади про утворення ЦНАПу, де також зазначаються графік роботи ІПП та посадова особа, яка буде виконувати функцію консультанта ІПП.

Додаткові функції консультанта ІПП мають бути формалізовані через внесення змін до посадових обов'язків відповідної посадової особи. Перелік додаткових завдань може передбачати:

1. У межах норм чинного законодавства надання потенційним та діючим суб'єктам підприємницької діяльності громади безкоштовної консультаційної та інформаційної допомоги та донесення актуальної інформації щодо започаткування та ведення господарської діяльності.
2. Здійснення моніторингу державних програм та ініціатив, проєктів, конкурсів, серед іншого в межах міжнародно-технічної допомоги тощо, спрямованих на підтримку та розвиток малого і середнього підприємництва та виробників с.-г. продукції.

3. Налагодження комунікації між органами влади, суб'єктами підприємництва, громадськими об'єднаннями підприємців, об'єктами інфраструктури підтримки підприємництва.
4. Залучення представників бізнесу, участь у підготовці, організації та проведенні конференцій, семінарів, тренінгів, нарад, інформаційних заходів, зустрічей, круглих столів тощо, з актуальних питань ведення підприємництва.
5. Участь у семінарах, нарадах, тренінгах, круглих столах тощо з актуальних питань започаткування та ведення бізнесу.
6. Моніторинг та виявлення перспективних напрямів розвитку підприємництва на рівні громади.
7. Формування та ведення бази даних суб'єктів господарювання громади з дотриманням вимог до захисту персональних даних.
8. Сприяння діяльності ради підприємців у разі її утворення.
9. Підготовка пропозицій щодо тематики проведення навчальних заходів для потенційних та діючих представників бізнесу громади на основі проведеного їх опитування та опрацьованих звернень.
10. Регулярне щомісячне звітування керівництву громади щодо проведеної роботи.

Для більш ефективної роботи консультанта ІПП рекомендується ознайомити його з основними програмними документами, які визначають зміст та напрями державної політики розвитку підприємництва в Україні. Окрему увагу треба звернути на:

- ▶ Державну програму стимулювання економіки для подолання негативних наслідків COVID-19 на 2020–2022 рр. cutt.ly/QbMAJAK
- ▶ Національну економічну стратегію на період до 2030 року cutt.ly/RbMAAuS
- ▶ Національну стратегію із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року cutt.ly/HbMAEAz

Це комплексні документи, які торкаються питань розвитку різних сфер та секторів, зокрема розвиток та підтримку МСП.

Оскільки робота консультанта передбачає активне особисте спілкування з підприємцями, радимо підготувати окремий внутрішній управлінський документ, який містив би більш широкий перелік завдань та очікувань від роботи ІПП включно з вимогами дотримання етики поведінки та конфіденційності щодо інформації, отриманої від підприємця щодо його бізнесу.

У межах пілотного проєкту SMEDO був підготовлений окремий Посібник для консультанта ІПП, який містить настанови та підказки, необхідні консультанту для виконання покладених на нього завдань. Завантажити Посібник можна за посиланням: cutt.ly/knoGXdD

На період карантинних обмежень рекомендуємо забезпечити технічну можливість дистанційної підтримки підприємців:

- засобами окремої електронної пошти;
- за телефоном;
- через сервіси обміну повідомленнями (Viber, Telegram чи WhatsApp);
- спеціальні функції (онлайн-форми, чати) на сайті ЦНАПУ чи громади, через які відвідувач може поставити запитання онлайн.

Крок 3. Облаштування місця роботи консультанта ІПП

Місце розташування та роботи ІПП рекомендується облаштувати окремо, забезпечивши можливість прийому відвідувачів та місць очікування.

За наявності терміналу електронної черги у ЦНАП запис на прийом до ІПП чи консультування з питань підприємництва радимо виділити окремо, що згодом також дасть змогу краще оцінювати попит на послуги ІПП та ефективність роботи.

За умови відкриття ІПП на території ЦНАП вимоги, які ставляться до відкриття ЦНАП, також задовольняють бажані побутові умови роботи ІПП.

Побутове забезпечення ІПП включає базові ресурси:

- меблі: стіл, стілець для консультанта, 2 стільці для клієнта (на випадок, якщо клієнт буде не один), шафа для документів, шафа для одягу, місце для особистих речей клієнта, кошик для сміття;
- основні технічні засоби: комп'ютер/ноутбук, смартфон, доступ до принтера та сканера, доступ до мережі «Інтернет», базове ліцензоване ПЗ для роботи з документами та для онлайн-заходів і консультацій: Windows, Microsoft Office (Word, Excel, PowerPoint), Zoom, можливість підключення до електромережі та Wi-Fi;
- канцелярські товари: папір, ручки та олівці;
- брендowana продукція.

У межах пілотного проєкту SMEDO був **підготовлений окремий брендбук ІПП, який містив основні вимоги до зовнішнього оформлення робочого місця консультанта ІПП**. Рекомендуємо мати такі елементи і у випадку самостійного відкриття ІПП громадою.

Крок 4. Підготовка Інформаційного пакету ІПП

Інформаційний пакет ІПП (Інфопакет) — це ключовий інструмент роботи консультанта ІПП, який містить перелік джерел інформації, яку він має опанувати, та надалі відстежувати зміни за відповідними рубриками чи темами. У більшості випадків, йдеться про розуміння де, яка інформація для бізнесу зберігається, та яка організація відповідає за ведення такого ресурсу. До цієї ж організації можна звертатися по додаткові уточнення, пропозиції співпраці чи скеровувати до них підприємця в разі потреби прямого спілкування.

Консультант ІПП передусім має знати загальнодоступну інформацію, яка стосується регулювання бізнесу та видів державної підтримки. Надання фахових бізнес-консультацій, наприклад, з питань підготовки бізнес-плану чи маркетингової стратегії тощо, мають здійснювати спеціалізовані організації розвитку підприємництва. Спеціаліст ІПП не надає таких фахових консультацій. Підготовлений Інфопакет містить базовий перелік верифікованих організацій розвитку підприємництва, до яких ІПП може скеровувати підприємця, який має потребу саме у фаховій консультації.

У роботі з Інфопакетом важливо зважати на те, що багато організацій, програм чи ініціатив мають активні сторінки тільки у **Facebook**. Тому, щоб бути в курсі подій та актуальних новин, рекомендуємо спеціалісту ІПП підписатися на відповіді сторінки. Це також дає додатковий простий канал зв'язку з такими організаціями. Деякі організації також пропонують канали зв'язку та інформування у **Viber**, **Telegram** чи **WhatsApp**.

Наведені в Інфопакеті ресурси не є вичерпним джерелом отримання корисної інформації. Натомість це — стартовий перелік, який надалі може бути адаптований, деталізований чи скорочений, відповідно до потреб громади.

Учасники пілотного проекту зазначили такі популярні питання, з якими до них зверталися підприємці: відкриття/закриття підприємницької діяльності, чинні програми підтримки МСП, можливості залучення фінансування, питання оподаткування в рамках карантинних заходів, матеріальна допомога під час карантину, консультації щодо отримання погодження на встановлення режиму роботи об'єкта, здійснення сезонної торгівлі, можливості та умови кредитування за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%».

Стартовий Інфопакет сформований за такими темами:

1. Регулювання бізнесу, старт власної справи, питання оподаткування та працевлаштування.
2. Поради та корисні інструменти для бізнесу.
3. Питання карантинних заходів та вимог.
4. Державна та донорська підтримка бізнесу (програми підтримки).
5. Питання участі у публічних закупівлях та аукціонах.
6. Питання експорту.
7. Питання інтелектуальної власності (торговельні марки, патенти тощо).
8. Питання залучення інвестицій.
9. Питання державно-приватного партнерства.
10. Питання захисту прав підприємця у взаємовідносинах з органами влади.
11. Верифіковані організації та ресурси фахової консультаційної підтримки бізнесу.

1. РЕГУЛЮВАННЯ БІЗНЕСУ ТА СТАРТ ВЛАСНОЇ СПРАВИ

Державний інфосервіс StartBusinessChallenge

Портал надає покрокові інструкції з детальною інформацією про дозвільні документи для понад 180 видів (кейсів) бізнесу (від кав'ярні та створення архітектурного бюро). У зазначені кейси вже інтегровані вимоги карантинних обмежень. Нормативна база сервісу регулярно поновлюється разом із новими кейсами, які додаються на портал Офісом ефективного регулювання.

Для консультанта ІПП цей сервіс надає змогу зареєструвати свою громаду у системі та за підтримки фахівців Офісу здійснити локалізацію регуляторних процедур, щоб інформаційна підтримка бізнесу в громаді була максимально практичною та корисною. Це також дає можливість консультанту ІПП бути

обізнаним у питаннях законодавчого регулювання різних видів діяльності та заощаджує час на відстежування змін на центральному рівні.

Детальніше: sbc.regulation.gov.ua або писати на y.dobrovolska@brdo.com.ua Яніна Добровольська, менеджерка проєкту
Facebook: facebook.com/brdo.ukraine

Портал державних послуг Дія

Портал дає можливість отримати всю інформацію про державні (адміністративні) послуги, їхній перелік, умови отримання, необхідні документи, вартість, строки тощо та швидко **зареєструватися підприємцем онлайн**.

Детальніше: diia.gov.ua

Комунікативна платформа з технічного регулювання в Україні

Комунікативна платформа з технічного регулювання в Україні надає можливість представникам бізнесу отримати відповіді на актуальні запитання з приводу створення якісної продукції, що відповідає національним та міжнародним стандартам.

Детальніше: techreg.in.ua | Facebook: facebook.com/TechReg

Інші корисні державні інфоресурси:

- Урядовий портал kmu.gov.ua
- Податкова tax.gov.ua
- Служба зайнятості dcz.gov.ua
- Державна служба України з питань праці dsp.gov.ua

2. ПОРАДИ ТА КОРИСНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ БІЗНЕСУ

Державний портал Дія.Бізнес

Корисні поради та сервіси для підприємців, безкоштовна базова консультаційна підтримка, онлайн-школа для підприємців, перелік програм підтримки бізнесу від держави та донорів, чатбот для підприємців. Рекомендуємо регулярно стежити за оновленнями наповнення порталу для подальшої роботи із підприємцями.

Детальніше: business.diia.gov.ua | Facebook: facebook.com/diia.business

Важливо! У травні 2021 року було зареєстровано Офіс з розвитку підприємництва та експорту, який створено на базі Офісу з просування експорту. Радимо стежити за новинами на порталі Дія.Бізнес, щоб дізнатися більше про можливості підтримки та взаємодії

- OstApp.Journal — онлайн-журнал для підприємців. Просто та зрозуміло про ведення бізнесу, облік, податки, відносини зі співробітниками:
journal.ostapp.com.ua

3. ПИТАННЯ КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ ТА ВИМОГ (COVID-19)

Інформаційний портал Міністерства охорони здоров'я України про ситуацію з COVID-19

Офіційний державний портал про ситуацію із поширенням COVID-19, деталі карантинних обмежень та державну підтримку бізнесу на період карантину.

Детальніше: covid19.gov.ua

Сторінка Головного санітарного лікаря України

На сторінці розміщуються постанови Головного санітарного лікаря, що регламентують протиепідемічні заходи для окремих видів діяльності на період дії карантинних обмежень. Важливий ресурс для подальшої роботи із підприємцями та надання їм допомоги в приведенні їхньої діяльності у відповідність до карантинних вимог.

Детальніше: moz.gov.ua

4. ДЕРЖАВНА ТА ДОНОРСЬКА ПІДТРИМКА БІЗНЕСУ (ПРОГРАМИ ТА ПРОЄКТИ ПІДТРИМКИ)

Відстежувати та дізнаватися про умови державних та донорських програм можна на Державному порталі Дія.Бізнес business.diia.gov.ua у розділі «Сервіси та можливості».

Сайт державної програми «Доступні кредити 5-7-9»

Детальні умови та перелік банків-учасників державної програми доступних кредитів «5-7-9».

Детальніше: 5-7-9.gov.ua

Сайт навчальної підтримки в межах програми «5-7-9»

На сайті можна пройти чеклист на відповідність умовам програми «5-7-9», отримати корисні підказки про проходження банківських процедур, завантажити стандартизований бізнес-план та інструкцію з його заповнення. Окрім того, можна ознайомитися із відеокурсом з підготовки бізнес-плану «Від знань до грошей».

Детальніше: sme.gov.ua/579start

Інформаційно-аналітичний портал АПК України

На порталі можна дізнатися про актуальні державні програми підтримки агропромислового комплексу України.

Детальніше: agro.me.gov.ua/ua/pidtrimka

Фонд розвитку підприємництва (ФРП)

ФРП здійснює реалізацію низки донорських та державних кредитних програм для бізнесу та громадян через мережу акредитованих банків-партнерів. ФРП реалізує програму «Доступні кредити 5-7-9» та державну програму «Доступна іпотека 7%».

Детальніше: bdf.gov.ua

Facebook: facebook.com/Фонд-розвитку-підприємництва

Український фонд стартапів

Фонд надає фінансову підтримку українським стартапам у формі грантів у розмірі 25 000 та 50 000 доларів США відповідно без участі в капіталі. Стартап має можливість отримати до 75 000 доларів США на розвиток та поточну діяльність, а також до 10 000 доларів на проходження акселераційної програми в міжнародних та українських акселераторах.

Детальніше: usf.com.ua

Facebook: facebook.com/ukrainianstartupfund

Національний фонд досліджень України

Фонд є державною бюджетною установою, створеною відповідно до ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність». Фонд проводить відкриті конкурсні відбори наукових проєктів, що фінансуватимуться за рахунок грантової підтримки.

Детальніше: nrfu.org.ua

Facebook: facebook.com/UANRFU

Український культурний фонд (УКФ)

УКФ — державна установа, створена з метою сприяння розвитку національної культури та мистецтва в державі, забезпечення сприятливих умов для розвитку інтелектуального та духовного потенціалу особистості і суспільства, широкого доступу громадян до національного культурного надбання, підтримки культурного розмаїття та інтеграції української культури у світовий культурний простір. Підтримка проєктів Українським культурним фондом здійснюється на конкурсних засадах. УКФ має широкий вибір бюджетних програм навчальної та грантової підтримки проєктів у сфері культури, серед іншого ті, які мають перспективу подальшої комерціалізації.

Може фінансово допомогти реалізувати підприємцям громади перспективні культурні проєкти.

Детальніше: ucf.in.ua | Facebook: facebook.com/ucf.ua

Проєкти та програми, які фінансуються в межах проєктів міжнародної технічної допомоги (перелік не вичерпний)

Вебсайт про можливості підтримки бізнесу від ініціативи Європейського Союзу — EU4Business

Інформація про можливості підтримки та розвитку МСП від програм та проєктів ініціативи ЄС EU4Business. Детальніше: eu4business.org.ua

Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО)

Період реалізації: 15 листопада 2019 року — 14 листопада 2024 року

Мета проєкту АГРО полягає у прискоренні економічного розвитку тих сільських територіальних громад України, які відчувають найбільшу потребу у зростанні економіки. Основою цього розвитку має стати аграрний сектор з досконалішими механізмами управління, що заохочують більш продуктивну, сучасну та прибуткову діяльність мікро-, малих і середніх с.-г. виробників, які є успішно інтегрованими до конкурентних ринків в Україні та за її межами. Проєкт АГРО здійснює свою діяльність передусім у східних і південних регіонах країни — щоб забезпечити прискорений економічний розвиток тих сільських громад, які найбільше цього потребують.

Facebook: facebook.com/usaid.agro

Матеріали проєкту: <https://bit.ly/31dLCcZ>

Проєкт USAID «Децентралізація — шлях до кращих результатів та ефективності» (DOBRE)

Період реалізації: 8.08. 2016 — 30.09.2022

DOBRE — це п'ятирічна програма, яка шляхом надання технічної та фінансової підтримки створює умови у 75 об'єднаних територіальних громадах України для покращення управління ресурсами, підвищення якості комунальних послуг, стимулювання місцевої економіки та залучення громадян до розбудови своїх громад. Програма DOBRE працює в семи областях України: Дніпропетровській, Івано-Франківській, Харківській, Херсонській, Кіровоградській, Миколаївській та Тернопільській. Із червня 2020 року Програма розпочинає свою роботу ще в трьох областях: Запорізькій, Чернівецькій та Чернігівській.

Детальніше: uacrisis.org/uk/decentralization

Facebook: facebook.com/decentralizationisdobre

Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України»

Період реалізації: 16.10.2018 — 15.10.2023

Програма (Програма USAID KEY) підтримує стартапи й малі та середні підприємства (МСП) з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності на внутрішньому ринку України та на міжнародних ринках, допомагає в розбудові спрощеного та прозорого бізнес-клімату, а також забезпечує українські компанії можливостями скористатись перевагами міжнародної торгівлі. Ключовим інструментом реалізації Програми USAID KEY є грантова програма національного масштабу з бюджетом 12,5 млн дол. США. Гранти надаються організаціям з розвитку підприємництва, галузевим і бізнес-асоціаціям та МСП.

Facebook: facebook.com/usaidcep.ua

Проєкт USAID «Економічна підтримка Східної України»

Період реалізації: 27.08.2018 — 26.08.2023

Проєкт має надати допомогу приватним підприємцям та малому і середньому бізнесу, що працюють у конкурентних секторах економіки, щоб знизити рівень залежності регіону як від великих підприємств, контрольованих олігархами, так і від торгівлі з Росією. При тому, що проєкт «Економічна підтримка Східної України» передусім надаватиме допомогу Донецькій та Луганській областям, він також активно працюватиме над зміцненням економічних зв'язків цих регіонів з іншими областями України.

Facebook: facebook.com/ERAUkraine

Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку «U-LEAD з Європою»

Період реалізації: 01.01.2016 — 31.12.2023

Метою програми є впровадження реформ регіональної політики та децентралізації. Це включає розширення прав і можливостей територіальних громад з метою надання високоякісних послуг громадянам, що робить внесок у реформу децентралізації. У межах цього передбачається створення чи модернізація до 600 належних ЦНАП, які відповідають очікуванням громадян, та розробка ІТ-рішень, які забезпечують надання відповідних послуг.

Facebook: facebook.com/ULEADwithEurope

Програма ООН з відновлення та розбудови миру

Період реалізації: 2019–2022

Програма допомагає відновити критично важливу соціально-економічну інфраструктуру та ефективну роботу органів місцевого самоврядування на сході України, а також створити робочі місця та стимулювати підприємни-

цтво серед внутрішньо переміщених осіб та приймаючих громад, водночас сприяючи згоді та примиренню.

Детальніше: ua.undp.org | Facebook: facebook.com/UNDPUkraine

Програми Міжнародної організації міграції в Україні (МОМ)

Діяльність Представництва МОМ в Україні спрямована на сприяння усвідомленню можливостей і проблем міграції в українському контексті. Максимізація цих можливостей й зведення до мінімуму проблем, викликаних міграційними переміщеннями, — це керівні принципи всіх заходів і програм, які реалізує Представництво. Представництво МОМ в Україні надає допомогу внутрішньо переміщеним особам (ВПО) і людям, які зазнали наслідків конфлікту, протидіє торгівлі людьми, надає допомогу Уряду в протидії нерегульованій міграції та покращенні системи управління міграційними процесами, а також розробляє політику в галузі охорони здоров'я, яка враховувала б мігрантів.

Детальніше: iom.org.ua/ua | Facebook: facebook.com/IOMUkraine

5. ПИТАННЯ УЧАСТІ У ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЛЯХ ТА ДЕРЖАВНИХ АУКЦІОНАХ

Електронна платформа публічних закупівель Prozorro

Електронна система публічних закупівель Prozorro — це онлайн-платформа, де державні та комунальні замовники оголошують тендери на закупівлю товарів, робіт і послуг, а представники бізнесу змагаються на торгах за можливість поставити це державі. На платформі можна також знайти інструкції, роз'яснення та практичні матеріали для підприємців, які планують взяти участь у публічних закупівлях.

Детальніше: prozorro.gov.ua

Facebook: facebook.com/prozorro.gov.ua

Електронна платформа онлайн-аукціонів Prozorro.Продажі

Електронна система онлайн-аукціонів з продажу, надання в оренду або розподілу державних та комунальних активів. Тут підприємець може знайти для себе додаткові ресурси у вигляді державного чи комунального майна для старту чи розвитку свого бізнесу.

Детальніше: prozorro.sale

Facebook: facebook.com/Prozorro.sale

6. ПИТАННЯ ЕКСПОРТУ

Єдиний експортний вебпортал Бізнес.Експорт

На порталі підприємець може оцінити свою готовність до експорту, отримати доступ до корисних сервісів та послуг, знайти партнерів, ознайомитися з аналітикою щодо країн та ринків.

Детальніше: export.gov.ua

Експортно-кредитне агентство (ЕКА)

ЕКА створено відповідно до ЗУ «Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту». ЕКА надає широкий спектр фінансової підтримки українським компаніям-експортерам у вигляді послуг страхування та перестраховування в межах виконання зовнішньоекономічних договорів та залучених для таких цілей кредитів.

Детальніше: eca.gov.ua

Facebook: facebook.com/Експортно-кредитне-Агентство-України

7. ПИТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ (ТОРГОВЕЛЬНІ МАРКИ, ПАТЕНТИ ТОЩО)

Центри підтримки технологій та інновацій (TISCs)

Мережа TISCs — міжнародний проєкт Всесвітньої організації інтелектуальної власності, який реалізується в Україні з 2018 року на підставі Меморандуму про взаєморозуміння з Міністерством економічного розвитку і торгівлі України. На базі Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент) ukrpatent.org функціонує Центральний TISC, який координує діяльність мережі 15 регіональних центрів, відкритих переважно на базі закладів вищої освіти в Києві, Харкові, Тернополі, Львові, Дніпрі, Черкасах, Чернігові, Луганську та Вінниці. TISC надають заявникам фахові консультації та підтримку у сфері права інтелектуальної власності, а також підвищення обізнаності щодо набуття, використання та захисту інтелектуальної власності серед представників малого та середнього бізнесу, стартапів, винахідників та креативних індустрій.

Детальніше: tisc.net.ua

Facebook: facebook.com/tisc.ua

8. ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ

Офіс із залучення та підтримки інвестицій (UkraineInvest)

Спеціально уповноважена державна установа щодо супроводу інвестиційних проєктів із значними інвестиціями згідно із законом (серед критеріїв — розмір значних інвестицій в об'єкти інвестування протягом строку реалізації інвестиційного проєкту перевищує суму, еквівалентну 20 мільйонам євро). Маєте перспективу залучення у громаду інвестора із значними інвестиціями — рекомендуємо організувати з ним роботу через UkraineInvest.

Детальніше: ukraineinvest.gov.ua/uk/

Facebook: facebook.com/UkraineInvest

9. ПИТАННЯ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Агенція з питань підтримки державно-приватного партнерства

Спеціально уповноважена державна установа щодо супроводу якісних та інвестиційно-привабливих проєктів державно-приватного партнерства у різних сферах економіки (концесії). Маєте на території громади об'єкт, де можна реалізувати проєкт ДПП — рекомендуємо звертатися по підтримку до Агенції ДПП.

Детальніше: pppagency.me.gov.ua

Facebook: facebook.com/PPPAgencyUkraine

10. ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЧИ ПРЕДСТАВНИЦТВО ІНТЕРЕСІВ ПІДПРИЄМЦЯ У ВЗАЄМОВІДНОСИНАХ ІЗ ОРГАНАМИ ВЛАДИ

Рада бізнес-омбудсмена

Рада бізнес-омбудсмена представляє та захищає інтереси бізнесу у державних органах. До Ради можна скеровувати бізнес для досудового вирішення спірних питань, які виникли в межах взаємовідносин підприємця та державного органу, служби чи інспекції.

Детальніше: boi.org.ua

Facebook: facebook.com/BusinessOmbudsmanUkraine

Інспекційний портал

На порталі можна ознайомитися з планами та результатами перевірок за своїм ідентифікаційним кодом чи назвою. При порталі також реалізовано сервіс Помічника підприємця на випадок, якщо підприємець дізнався та хоче

підготуватися до перевірки. У пригоді підприємцю також стане розміщений на порталі Посібник «Легкі перевірки. Порадник для бізнесу».

Детальніше: inspections.gov.ua

Національна платформа МСБ

Платформа є всеукраїнською громадською ініціативою, що започатковується групою лідерів об'єднань підприємців, роботодавців та інших громадських об'єднань, які представляють малий та середній бізнес України. Метою створення Національної платформи МСБ є консолідація зусиль суб'єктів малого та середнього бізнесу усіх галузей та регіонів України для розвитку національної економіки, пожвавлення підприємницької активності, покращення умов ведення бізнесу в Україні та посилення ролі України у світовому економічному середовищі.

Детальніше: platforma-msb.org

Facebook: facebook.com/msbplatform

11. ВЕРИФІКОВАНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РЕСУРСИ ФАХОВОЇ КОНСУЛЬТАЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ БІЗНЕСУ

Центри інформаційної підтримки бізнесу

12 Центрів інформаційної підтримки бізнесу, розташованих у різних регіонах України, надають широкий спектр фахових бізнес-послуг малому та середньому бізнесу. Мережа Центрів інформаційної підтримки бізнесу заснована за підтримки ЄБРР у рамках ініціативи ЄС EU4Business.

Детальніше: bisc.org.ua

Facebook: facebook.com/bisc.network

Платформа фахових консультацій MEREZHA

Платформа, створена за підтримки ЄБРР у межах ініціативи ЄС #EU4Business, пропонує підприємцям можливість ділитись власним знанням та досвідом через різноманітні події та персоналізовані обговорення. На платформі можна знайти кваліфікованого бізнес-консультанта з широкого спектру актуальних для бізнесу питань.

Підприємець може зареєструватися на Платформі й отримати необмежений доступ до всіх можливостей платформи: верифіковані експерти, безкоштовні діагностичні сесії, програми консультаційної підтримки бізнесу від ЄБРР, кейси, вебінари, персоналізований бізнес-контент.

Детальніше: merzha.ua

Facebook: facebook.com/merzha.com.ua

Торгово-промислова палата України (ТПП)

ТПП України та регіональні ТПП (представлені у всіх областях України) надають широкий спектр послуг для бізнесу, включно з питаннями виходу на зовнішні ринки, сертифікацією товарів і послуг, патентно-ліцензійними послугами тощо.

Детальніше: uccci.org.ua

Facebook: facebook.com/uccci.org.ua

Інші організації, з якими громаді варто налагодити співпрацю

Агенції регіонального розвитку (АРР)

Створення АРР в Україні передбачено ЗУ «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 р. № 156-VIII. Діяльність АРР, зокрема, спрямована на: ефективне планування і реалізацію політики регіонального розвитку, оптимальне поєднання державних, регіональних та місцевих ініціатив, влади, бізнесу та громадськості; розроблення якісних проектів регіонального розвитку; підвищення інвестиційної привабливості регіонів, залучення інвестицій; підтримку розвитку малого та середнього бізнесу; підтримку експортної діяльності. Важливою функцією АРР є сприяння становленню та розвитку спроможних територіальних громад. Рекомендуємо встановити контакт із АРР вашого регіону.

Детальніше: minregion.gov.ua

Крок 5. Інформаційна підтримка роботи ІПП

Після початку роботи ІПП варто здійснити базові кроки для популяризації такого виду підтримки бізнесу в громаді:

- ▶ Організувати спільну зустріч із місцевими організаціями підтримки та розвитку бізнесу, представниками територіальних підрозділів державних служб та інспекцій, підприємцями, де поінформувати про початок роботи ІПП. Залучити місцеві ЗМІ.
- ▶ Розмістити повідомлення про відкриття ІПП на офіційному сайті громади. Якщо громада має власний канал у Viber чи соціальних мережах, розмістити інформацію там також.
- ▶ Виготовити інформаційні листівки із зазначенням адреси ІПП та базового переліку послуг ІПП. Домовитися про розповсюдження листівок у банківських відділеннях, відділеннях Укрпошти, Нової пошти, інших організаціях та установах, де великий потік жителів громади.

- ▶ При вході до приміщення ІПП можна розмістити додаткові плакати із інформацією про деякі послуги ІПП.

листівка

плакат

листівка для тейбленту

Крок 6. Критерії оцінки роботи ІПП

Результативність роботи ІПП можна відстежувати за такими **кількісними показниками**:

- ▶ Кількість осіб, які звернулися по консультацію;
- ▶ Кількість наданих консультацій, із них:
 - особам, які планують розпочати власну справу;
 - діючим підприємцям.
- ▶ Рівень задоволеності отриманими консультаціями;
- ▶ Кількість вирішених запитів підприємців та інші.

Якісні показники рекомендується встановити шляхом відстеження результату наданих послуг, наприклад:

- У разі надання інформації про можливості участі у програмах підтримки МСП, отримати згоду особи на одержання від неї та фіксацію інформації про фактичну участь у відповідній програмі (отримання кредиту, субсидії, гранту тощо). Зафіксувати зі слів особи розмір та вид підтримки, отриманої за програмою. Якщо є така можливість, відвідати виробничий чи

торговельний майданчик на етапі реалізації проєкту за рахунок отриманої підтримки. Розмір залученого підприємцем капіталу за сприяння консультанта лягає в основу економічного обґрунтування доцільності функціонування таких об'єктів інфраструктури підтримки МСП.

- У разі надання інформації про порядок та можливості реєстрації особи суб'єктом підприємницької діяльності, фіксувати факт такої реєстрації та початок діяльності. Якщо є така можливість, відвідати виробничий чи торговельний майданчик після старту його діяльності. Підвищення рівня зайнятості населення громади через реалізацію жителями свого підприємницького потенціалу також є критичним показником ефективності роботи ІПП.
- Запитувати про плани особи зі створення нових робочих місць, зокрема, в результаті отриманого за програмою підтримки капіталу чи після старту власної справи. Фіксувати надану інформацію про кількість створених за сприяння ІПП робочих місць. Відповідну інформацію можна додатково перевіряти на порталі Пенсійного фонду України portal.pfu.gov.ua.
- Фіксувати відповідність попередніх результатів стратегічним напрямкам розвитку громади, які закріплені у відповідних місцевих стратегічних чи програмних документах. Наприклад, якщо пріоритетним напрямом розвитку громади було визначено розвиток ягідництва, відповідно, під цей напрям громада має гуртувати та заохочувати людей до утворення та членства у кооперативі, залучати державну та донорську підтримку для розвитку кооперації, закуповувати потрібне для переробки, зберігання чи транспортування обладнання тощо. Відповідно, консультант ІПП формує та деталізує необхідний для цього перелік відомостей та скеровує відповідувачів ІПП саме на такі види діяльності, які дадуть можливість забезпечити подальший збут продукції та залучення на розвиток додаткових ресурсів.

Прикладом локалізації та цільової адаптації Інфопакету ІПП у межах пілотного проєкту може слугувати запит ІПП Козелецької громади (Чернігівська обл.), на території якої діє Козелецький фаховий коледж ветеринарної медицини БНАУ, про створення на Інфосервісі [StartBusinessChallenge sbc.regulation.gov.ua](http://StartBusinessChallenge.sbc.regulation.gov.ua) бізнес-кейсу «Ветеринарна клініка». У такий спосіб консультант ІПП отримав практичний інструмент сприяння започаткуванню підприємницької діяльності випускниками коледжу громади.

Отже, під час визначення показників результативності та ефективності роботи ІПП потрібно враховувати кількість жителів громади, кількість діючих підприємців, стратегічні напрями економічного розвитку громади, поточну структуру працевлаштування місцевих жителів.

Приклади форм зворотного зв'язку та реєстру відвідувачів ІПП наведені у Посібнику консультанта ІПП (див. Крок 2).

За період пілоту надано 2035 безкоштовних консультацій у пілотних регіонах (виконання плану 104%). На період пілотного проекту був визначений загальний цільовий показник за кількістю консультацій у розмірі 1950 консультацій. Для оцінки ефективності роботи консультанта ІПП, а також потреби в ІПП у громадах, базовим показником була визначена кількість наданих консультацій підприємцям з прив'язкою до кількості мешканців у населеному пункті.

Кількість мешканців	Кількість консультацій за період пілоту
Понад 200 000	500
50 000–200 000	200
50 000–20 000	100
До 20 000	50

Контакти пілотних ІПП

Для отримання додаткової інформації щодо реалізації пілоту ІПП рекомендуємо звернутися безпосередньо до ІПП-учасників пілотного проекту. Інформація про них наведена нижче та на сторінці sme.gov.ua/ssp.

ІПП	Номер телефону	Електронна адреса
Запорізька область		
м. Запоріжжя	(061) 52-63-12 (061) 283-54-12 (061) 52-95-05	Zaporizhzhya.smedo@gmail.com
м. Мелітополь	(097) 548 53 12	Melitopol.smedo@gmail.com
с/мт Веселе	(06136) 2-16-51	Vesele.smedo@gmail.com
Черкаська область		
с. Білозір'я	068 019 75 39	Biloziria.smedo@gmail.com
м. Шпола	(04741) 20139	Shpola.smedo@gmail.com
м. Золотоноша	067 892 47 01	Zolotonosha.smedo@gmail.com
Чернігівська область		
м. Чернігів	0462651697	Chernigiv.smedo@gmail.com
м. Ніжин	0682371862	Nizhyn.smedo@gmail.com
с/мт Козелець	0984622334	Kozelets.smedo@gmail.com
Тернопільська область		
Байковецька ОТГ	(0352) 42-08-17 (068) 0165720	gromada.biznes@gmail.com Ternopil.vrp@gmail.com
Великогаївська ОТГ	(0352) 49-03-72 (096) 9487834	business.vg@ukr.net Ternopil.vrp@gmail.com
Шумська ОТГ	(03558) 2-23-77 (098) 5976940	shumsk.cob@gmail.com Ternopil.vrp@gmail.com

Посібник
«Як громаді відкрити
інформаційний пункт
підприємця»

2021

МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

ПРЯМУЄМО
РАЗОМ

EU4Business

FORBIZ